

Kültürel ve Toplumsal Gerçekliğimiz Açısından Aile Anlayışlarının ve Türk Ailesinin Değerlendirmesi

Yadigar ALUŞ

Sakarya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Öğrencisi

alusyadigar@yahoo.com

Özet

Bu çalışmada, sosyo-kültürel gerçekliğimiz açısından mevcut aile anlayışlarına göre Türk Ailesi'nin bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Türk ailesinin geçirmiş olduğu değişiklikler, bu değişikliklerin nedenlerinin ve etkilerinin anlaşılması ve artan ailevi sorunlara çözüm üretmek konusunda katkı sunulması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada tarihsel yöntem kullanılmış ve Türk Ailesi'nin bugünkü oluşumunu gerçekleştiren değişkenler, dönüşümler ve gelişmeler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Türk aile yapısının Türk-İslam sentezi şeklinde ortaya çıktığını ve gittikçe modern Batı ailesine doğru bir değişim sürecine giren '*modern-geleneksel*' özelliklere sahip '*geçiş ailesi*' diye nitelendirilebileceğimiz bir aile yapısına sahip olduğumuzu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu tarz bir aile geleneksel özellikleriyle üyelerine dayanışma, sıcak, samimi, güvenli ve sevgi dolu bir ortam sağlaması nedeniyle bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ancak, sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle de ortaya çıkan, ailede rollerin değişimi, otoritenin paylaşımı ve kadının değişen statüsünün bir sonucu olarak anlaşmazlıklar, çatışmalar, şiddet, iletişimsizlik, değer kaybı, yalnızlaşma, yabancılaşma, yozlaşma ve ilgi eksikliği gibi sorunlar artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ailesi, Aile Anlayışları, Modern-Geleneksel Aile, Geçiş Ailesi, Aile Değerleri

Evaluation of the Family Understanding and Turkish Family in terms of Our Cultural and Social Reality

Abstract

The purpose of this study is to make an assessment of the family understanding and Turkish Family in terms of our socio-cultural reality. The aim is to understand the changes have had Turkish family, the causes and effects of these changes and to contribute to find solutions to the growing problems in the family. Historical method is used in this study and the variables that perform formation, transformation and development of contemporary Turkish Family was examined. According to findings, the structure of Turkish family occurs in the form of the Turkish-Islamic synthesis and gradually entering in a process of change towards a modern Western family with '*modern-traditional*' features, it is called '*transitional family*'. As a result, such a family with traditional features meets the spiritual needs of members by providing solidarism, a warm, safe and loving environment. However, it also emerged under the influence of socio-economic conditions, the change of roles in the family, the sharing of authority and the changing status of women as a result, caused an increase in problems such as disagreements, conflicts, violence, lack of communication, loss in values, isolation, alienation, corruption and lack of interest.

Key Words: Turkish Family, Family Understanding, Modern-Traditional Family, Transitional Family, Family Values

JEL Classification Codes: Z1

GİRİŞ

Bu çalışma, toplumsal ve kültürel gerçekliğimiz içinde oluşan aile anlayışlarını ve Türk ailesini tarihsel değişim içerisinde değerlendirerek, bir yandan bu değişimin sebeplerini ve etkilerini ortaya koymak diğer yandan ise modern Türk ailesinin içinde bulunduğu ve giderek artış gösteren ailevi sorunların çözümüne katkıda bulunmak amacı taşımaktadır. Tarihsel yöntem aracılığıyla üç dönem içerisinde ele alınan Türk ailesi, sahip olduğu özelliklerle incelenmiş ve geçmişten günümüze kadar içinde barındırmış olduğu dinamikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma en başta Türk aile yapısının kronolojik bir araştırması olması açısından önemlidir. Bir geçiş ailesi olması nedeniyle Türk ailesinin dünya aileleri arasında özel bir konumu vardır. Bu özelliği, değişime ve gelişmeye ayak uydurmaya çalışan modern aile yapısını barındırmasının yanı sıra, sahip olduğu geleneksel özellikleri koruması ve yaşatması nedeniyle fazla bozulmaya uğramamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak son yıllarda gittikçe zorlaşan sosyo-ekonomik koşullar, gelişen teknoloji ve aile içinde artan sorunlar ve şiddet Türk ailesini tehdit etmeye başlamıştır. Bu çalışma ile aile için tehdit unsuru olan faktörler ve bunlarla baş etme mekanizmaları ortaya konulmaya, aile birliğinin korunmasına yönelik stratejiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın teorik boyutta kalması ve sadece tarihsel yönetime başvurulmuş olması

kapsamını daraltmaktadır. Fakat ileride yapılacak olan saha çalışmalarına destek ve literatür araştırmalarına kaynak olması açısından önemlidir.

Kültürel ve Toplumsal Gerçekliğimiz Açısından Aile Anlayışlarının ve Türk Ailesinin Değerlendirmesi

Farklı yaklaşımların etkisiyle aile, hem kavram hem de kuram olarak değişik yönleriyle ele alınmıştır. Kimi yaklaşımlar ailenin biçimsel özelliğine odaklanırken bazı kuramlar onun işlevselliğini dikkate alarak açıklamaya çalışmaktadır. Ancak tek bir kuramın yalnız başına, bir bütün olarak, aileyi tüm boyutlarıyla açıklaması ve bizi aile olgusu ile ilgili merak edilen soruların cevaplarına ulaştıracak mutlak doğrulara ya da gerçeklere götürmesi beklenemez. Bu nedenle kuramları, ispatlanması gereken birer doğru olarak değil, gerçekliğin farklı yönlerini ortaya koyan, bir bütünün farklı görüş açıları şeklinde düşünmemiz gerekir. Yani kuramları birer amaç görme hatasına düşmeden, onlardan, insanları gerçeğe yakınlaştırmaya yarayan birer araç olarak faydalanmak gerekir.

Bu çalışmada ele alınan aile türü, daha çok Türk-İslam sentezi şeklinde ortaya çıkan ve gittikçe modern Batı ailesine doğru bir değişim sürecine giren Türkiye toplumu ailesidir. Üç farklı süreç içerisinde değerlendirdiğimizde “İslam öncesi Türk dönemi”, “İslami dönem” ve “modern zaman”da Türk ailesinin hem statik hem de dinamik özellikler sergilediğini görüyoruz. Bu sonuçtan hareketle, toplumsal ve kültürel değerler bazında Türk aile yapımızın birden çok kuramın etkisiyle şekil bulmuş olduğunu söyleyebilmekteyiz.

İslam öncesi Türk dönemine ait yapılan aile sınıflandırmasında ailenin birbirinden farklı özellikleri dikkate alınmıştır. Sahip olduğu otoriteye göre bakıldığında dört aile tipi görülmektedir. Bunlar, *klan ailesi* ve *ana ailesi*, *bölünmez asaba*, *ataerkil aile* ve *baba ailesi*’dir. İlk tip ana ailesi olup ilk klanda rastlanır. Ülken’e göre klan, aynı soydan gelenleri kapsar. Bunun dışında belirgin birkaç özelliğe sahip olan klan ailesinde, bireyler totemizm inancı gereği bir hayvan, bitki veya eşyayı tanrı olarak benimserler ve aynı totem etrafında birleşenler akraba kabul edilirler. Ancak bunlar aynı klan içinden kimseyle evlenemez, sadece totemi başka olan klandan eş seçebilirler (1991). Ana otoritesine dayalı aile, göçebelikten yerleşik hayata geçmeyle beraber ortaya çıkmıştır. Ana ailesinde annenin kardeşleri, çocukları ve diğer akrabaları aynı evde yaşar, aile reisi dayıdır, akrabalık ana tarafından sürdürüldüğü için çocukların babayla hukuki veya sosyal hiçbir ilişkisi yoktur ve aile dayı otoritesi altındadır (Gökçe, 1991). Avcılığa dayalı yaşam biçiminden yerleşik yaşama geçen klanda, aile ve klan birbirinden ayrılmaya, klan akrabalığının yerini kana dayalı (asaba) akrabalık almaya başlamıştır (Ülken, 1991). Asaba ailesinde birçok aile tabakası bir arada aynı toprak etrafında yaşar. Ailenin en yaşlısı aile reisi olup ailenin korunmasından sorumludur ve asabanın mal varlığı aynı şekilde, ailenin en yaşlısı tarafından idare edilir (Uçar, 2003). Bölünmez asaba aile tipinde akrabalık baba tarafından geçer ve baba tarafından akraba ile evlenmek yasaktır (Gökçe, 1991). Ataerkil aile de ise babanın mutlak otoritesi söz konusudur. Baba gücünü dinden alır ve gelenekleri sürdürmeye çalışır, bu aile tipinde kadının hiçbir söz hakkı yoktur ve erkeğin atalarının dinine bağlıdır (Şahinkaya, 1991). Ataerkil aile yapısındaki babanın sınırsız hâkimiyetinin devlet müdahalesiyle sınırlandırılması sonucu ortaya çıkan aile tipi baba ailesidir (Fındıkoğlu, 1991). Ataerkil aileye kıyasla baba ailesinde kadın hukuki anlamda bir değer taşımaktadır ve hem mallar hem de çocuklar üzerinde erkek ile ortaklaşa hak ve sorumluluklara sahiptir (Gökçe, 1991).

Hane halkı sayısına göre aileler *büyük (geniş)* aile ve *küçük (çekirdek)* aile şeklinde sınıflandırılır. Büyük aileler de iki şekilde görülür. İlki, anne, baba, çocuklar ve evli tek oğul ile onun eşi ve çocuklarından oluşan *kök aile*’dir. Kök ailenin reisi babadır ama o öldükten sonra büyük oğlu onun yerine geçer, kardeşleri büyüüp evlenene kadar onlara bakmakla yükümlüdür (Şener, 1984). Birleşik aile, anne, baba, erkek çocuklar, onların eşleri ve çocukları ile bekâr kızlardan oluşan aile tipidir. En yaşlı erkek otorite sahibi olup, mülkiyet aile üyelerince ortaklaşa kullanılır (Kongar, 1991). Küçük aile, en sade biçimde karı, koca ve çocuklardan oluşan birlik olarak kabul edilir ve bu birlik “çekirdek aile” olarak tanımlanır (Timur, 1972).

Eş sayısına göre tek eşli evlilikler monogami (Somer, 2002), çok eşli evlilikler de poligami, bir erkeğin aynı anda birden fazla kadınla evli olması durumuna polijini, bir kadının da birden çok erkekle aynı anda evli olmasına poliandri denir (Kurt, 1999). Poliandri çok nadir karşılaşılan bir durum olmaktadır. Günümüzde yok denilecek kadar az görülür. Aile mülkünün korunması amacıyla erkek kardeşlerin bir

kadınla evlenmesi veya kız çocuklarının öldürülmesi sonucunda kadın nüfusunun azlığı nedeniyle erkeklerin bir kadını paylaşmak zorunda kaldıkları bir evlilik tipi olmaktadır (Erdentuğ, 1991).

Geleneksel aile ile ataerkil ailenin birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Geleneksel ailenin, genel bir sınıflama olan “*ataerkil*” aile yapısıyla birebir aynı olduğunu söylemek doğru değildir. Geleneksel ailenin, hem babanın kesin ve tartışılmaz bir otorite konumunu muhafaza etmemesi, hem de anne ve annenin ailesinin fonksiyonunu korumasından dolayı farklılık göstermesi sebebiyle kendine has bir yapısı bulunmaktadır. . Bu tip ailede çocuklar evlense bile coğrafi yakınlıklarını korurlar ve birden fazla aile bir arada yaşar. Geleneksel geniş ailede nadir de olsa çok eşli evliliklere rastlandığı, eş seçiminde hem grup dışı hem de grup içi tercihlerin görüldüğü, içe dönük ve biz duygusunun hâkim olduğu dayanışmacı bir aile modelini buluruz. Geniş aile, bir takım kurumsal işlevleri kendisi yerine getiren ve bu işlevler açısından en çok sorumluluk sahibi olan bir aile türüdür (Canatan, ve Yıldırım, 2013). Bu işlevler genel olarak, ailenin ekonomik işbirliği ve dayanışması, saygınlık, eğitim, koruyuculuk, eğlenme ve dinlenme, eşler ve ailenin diğer üyeleri arasında sevgi sağlama ve çocuk yapma ve çocukların sosyalleşmesi için gerekli ortam ve koşulların sağlanması şeklinde sınıflandırılabilir (Kongar, 1970).

Türkiye'nin birçok bölgesinde geleneksel geniş ailenin yerini alan modern küçük ailenin özelliklerine baktığımızda, işlevlerinde sınırlamalar ve aile üyelerinin rol ve statülerinde kısmen değişiklikler olduğunu görürüz. Bu tip ailelerde baba statüsü açısından hem evde hem de işte eskisi kadar güçlü değildir. Anne ise hem ev içinde hem de ev dışında görevler üstlenerek çok fonksiyonlu bir konuma ulaşmıştır. Çocuklar ise eskisi kadar aileye bağımlı değil, onların eğitiminde ve yetiştirilmesinde etkili olan aile büyüklerinin yerini kreşler, bakıcılar, bakımevleri ve okullar almaya başlamıştır. Aynı zamanda daha önce üretici bir güç olarak görülen çocuklar, bu özelliklerini kaybetmişlerdir.

Çekirdek aile akrabalık grubundan ayrılmış olsa bile onlarla olan ilişkilerini ve bağına tamamen koparmamıştır. Bu tür ailelerde kararları genellikle eşler beraber verirler, evlilikler çoğunlukla grup dışı eş seçimine dayanır. Tek eşlilik yaygındır. Eşlerin seçimi aile büyüklerinden ziyade evlenecek kişiler tarafından yapılır. Otorite kadın ve erkek arasında eşitliğe dayanır ve miras dağılımı bütün çocuklar arasında eşit bir şekilde yapılır. İlişkiler çoğunlukla geleneksel değildir ve katı olan aile içi kurallar daha esneklerdir. Ama ilişkilerde samimiyet ve güven geleneksel aileye göre kısmen azalmış, bireysel yabancılaşmalar ve yalnızlıklar artmış, teknoloji aile içi ilişkileri daha fazla koparmıştır. Anne ve babanın rollerinde değişiklikler ve roller arasında geçiş görülür. Evin içindeki ve dışındaki işler her iki cins tarafından da yapılır ve aile ile ilgili sorumluluklar eşit bir işbirliğine ve işbölümüne dayanır.

Türk ailesi, modern aileye doğru bir değişim süreci yaşıyor olsa bile, yurdumuzun birçok kesiminde hala geniş aileler ve kentsel bölgelerdeki çekirdek ailelerde geleneksel özellikler ve uygulamalar görülmektedir. Türkiye’de her ne kadar çekirdek aile görüntüsü hâkim gibi görünüyorsa da, aslında uygulamada çekirdek-büyük aile yapısı özelliği devam etmektedir. Çalışan kadın, çocuğunu kendisinin veya eşinin annesine bırakmakta ve bazen onlarda kalmakta veya yemeğini onlarla beraber yiyerek bir çeşit iki evde süren bir hayatı yaşamaktadır. Ayrıca, önemli günler, hastalık, doğum veya benzeri durumlarda çekirdek aile, ailenin büyükleri ile bir araya gelip, gerekli görevleri üstlenmektedir. Türk ailesinin önemli özelliklerinden bir diğeri, aileyi ilgilendiren birçok konuda babanın karar veriyormuş gibi görünmesidir. Oysa çocuklara ilişkin kararlar da dâhil olmak üzere birçok konuda son sözü baba söylüyor olsa bile bu kararları belirleyen ve etkileyenin anne olduğu gerçeği bilinmektedir.

Günümüzde aile hukuku 1926’da kabul edilen İsviçre medeni yasası ile düzenlenmiş, bu yasa ile gerek aile mallarının yönetiminde, gerekse ölümden sonra servetin paylaşılmasında, kadına erkekle eşit haklar tanınmıştır. Erkeğin çok eşli evliliği yasaklanmış ve evlilik anlaşması yasaların güvencesi altına alınmıştır (Kongar, 1985).

Türk ailesi yaşadığı biçimsel değişim ile beraber içerik olarak da hızlı bir değişim sürecine girmiş, gittikçe aile üyeleri arasında artan anlaşmazlıklara ve büyüyen bir kuşak çatışmasına maruz kalmıştır. Yapısal-işlevselci yaklaşıma göre değerlendirdiğimizde, kuşak çatışmasının nedeni yaş grubu ve toplum arasındaki zayıf bütünleşmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Braungart, 1974). Farklı kuşakların farklı zaman ve derecelerdeki olgunlaşmaları ve sosyalleşmeleri toplumsal bütünleşme ve uyum açısından sorun yaratmaktadır. Toplumsal normlar ve beklentiler sosyal uyumu ve bütünleşmeyi belirler. Yaş gruplarının değer ve yönelimleri, toplumsal yapının genel norm ve değerleri arasındaki

uygunluk derecesi, yaş gruplarına göre kimlik kazanımı ve bunun toplumsal statünün kazanılmasında ne derece yeterli olduğu, toplumsal rollerin yaş gruplarına ne ölçüde ayrıldığı ile ilgili sorunlar toplumsal bütünleşmeyi belirleyen diğer faktörlerdir (Tezcan, 1997). Geleneksel toplumlarla kıyaslandığında, modern toplumlarda çocukların ve gençlerin aileye ekonomik açıdan katkılarının azaldığı hem kurum olarak ailenin hem de aile üyelerinin ve toplumun birbirlerinden beklentilerinin farklılaştığı görülür. Bireyselliğin öne çıktığı ve daha çok yaşandığı modern ailelerde toplumun beklentilerini karşılama kaygısı taşıyan fertler kendileriyle ve aileleriyle çelişkiye düşerler. Bunun tersi bir durumu görmek de mümkün olmaktadır. Kendi beklentileri doğrultusunda yaşamını sürdürmek isteyen fert, ailenin ve toplumun beklentilerine cevap veremeyeceği için sorunlar yaşayacak, toplumun ve aile üyelerinin birbirine uymayan yönelimleri gerilime ve çatışmaya sebep olacaktır.

İşlevselci kuram sistemlerin parçaları arasında, sürekli bir denge ve statik bir ilişki arar. Bu nedenle yetişkinlerin tavırlarında bir sorun bulmazken gençleri sürekli hareketliliğe ve değişime neden oldukları için toplumsal uyumun dışında tutarak onları sorunların kaynağına oturtur. Bu yaklaşıma göre gençlerin toplumla uyumları sağlanmalıdır. Uzlaşma ve uyum ancak toplumsal norm ve kabullerin uygulanmasıyla mümkün görülmektedir. Bu yaklaşım, gençliğin biyolojik yapısından kaynaklanan ve toplumun en büyük dinamizmini oluşturan yönünü görmezden gelmesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Aynı zamanda, günümüzde var olan, geçiş aşamasındaki modern-geleneksel aileyi temsil etme yeteneğinden uzak görünmektedir. Yapısalcı-fonksiyonel yaklaşım aileyi, belli yapıların belli fonksiyonları yerine getirdiği bir ünite şeklinde ele alması ve geniş ailenin çok fonksiyona, çekirdek ailenin ise az fonksiyona sahip olduğu ile ilgili savunması modern Türk ailesine uymamaktadır (Kongar, 1970). Örneğin, Yasa'nın Ege bölgesinde bir köyde yaptığı araştırmada, çekirdek aile yapısı içinde geleneksel ailenin ilişkilerini görmüş ve bu aileyi "dar aile" diye nitelemiştir (Yasa, 1960). Bu durum yapısalcı-işlevselci kuramca yeterince açıklanamamaktadır.

Bütüncül bir görüşü savunan *kültür-kişilik modeli* de toplumsal ve kültürel değişkenler arasında kurulan ilişkilerin toplumsal sistemi belirlediğini, kişiliğin ekonomik sistem ile değerler sisteminin etkileşimi sonucu oluştuğunu savunur. Bu şekilde gelişen kişilik ikincil kurumlar aracılığı ile temel kurumları etkileyerek kültürel değişimin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır (Gökçe, 1971). Bu görüş doğrultusunda görülmektedir ki, hem geleneksel hem de çekirdek ailede her bir üyenin, toplum ve ailenin kendisi tarafından belirlenmiş rol ve statüleri ve bu rollerin yüklendiği sorumlulukları bulunmaktadır. Aile kurumunun işleyişi ve varlığı bu sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır. Üyelerin rolleri ve sorumlulukları değişmiş olsa bile aile kurumu hala işlevini ve önemini devam ettirmektedir. O halde aile geçirdiği değişim sürecine rağmen bütünsel yapı açısından işlevseldir ve üst sistem olan toplumun işleyişinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Diğer bir deyişle, aile bir tampon mekanizma olarak işlev görmektedir. Tampon mekanizmalar makro seviyede toplum için yeni bir bütünleşme ve denge olanağı ortaya koyarken yaptıkları en önemli fonksiyon değişen bir toplumun koşulları içinde güvenliği sağlamaktır (Kıray, 1968). Bir tampon mekanizması olarak aile, toplumsal sistem içinde birincil ve ikincil gruplarla olan çok yönlü bir etkileşimi sonucu yapı ve fonksiyon değiştirerek, toplumun bütünlüğünü ve kişinin güvenliğini sağlayan bir kurumdur.

Çatışmacı kuramcılar sosyal yaşamın var olduğu yerde, çatışmanın, hayatın doğal bir parçası olarak karşımıza çıkacağını savunur. Çatışma gruplar arası, meslekler arası, kurumlar ve partiler arası olabileceği gibi, beşeri bir ilişki biçimi olarak, aile bireyleri ve kuşaklar arasında da görülmektedir. Çatışma birçok anlaşmazlık biçimlerini içeriyor olsa bile Simmel ve Coser gibi düşünürler çatışmayı olumlu yönüyle ele alır ve onun işlevsel olduğunu belirtirler. Simmel, cazibe ve nefret, aşk ve kin gibi toplumda sürekli bir uyum ve çatışmanın var olduğunu, çatışmanın toplumsal yaşamın temeli olduğunu ve bir toplumun çatışmasız olamayacağını belirtir (Tezcan, 1997). Bu haliyle çatışma, toplumda yaratacağı değişimden ziyade toplumun sürekliliğini sağlayan bir dinamizm şeklinde ele alınmıştır. Aynı şekilde Tezcan, Coser'in, çatışmanın karşılıklı bir eylem ve ilişki biçimi olduğunu, daha sonraki ilişkileri mümkün kılarak olumsuz duygu ve durumlara bir çıkış yolu sunduğunu, çatışmanın yıkıcı olmaktan çok yaratıcı bir unsur olarak görülebileceğini, mevcut bağları güçlendirdiğini veya yeni bağlar kurarak grubu bütünleştirdiğini belirttiğini aktarır (Tezcan, 1997).

Çatışmacı yaklaşım perspektifiyle ele alınacak olursa, ailenin işlevlerinde meydana gelen değişme her zaman bir sorun veya olumsuzluk olarak algılanmamalıdır. Örneğin, geniş aileye nazaran çekirdek ailenin "koruma", "eğitme" ve "toplumsallaştırma" işlevlerinde meydana gelen daralma ve değişiklik,

aile üyelerinin rol ve statülerinde görülen işlev kaybı farklı mekanizmaları ortaya çıkarmış ve ailenin devamını sağlamada bu mekanizmaları etkili kılmıştır.

Çatışmanın ürünü olarak ortaya çıkan değişim, geleneksel aile kurumunun yapısında ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerde önemli farklılıklara neden olmuş, günümüz modern ailesini şekillendirmiştir. Önceleri aile üyeleri arasında katı kurallara dayalı *hiyerarşik* bir yapı mevcut iken daha sonra bu ilişki daha *esnek ve eşitlikçi* bir şekil almıştır. Aile içindeki bu değişikliklerin önemli birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar arasında kadının eğitim ve sosyo-ekonomik açıdan elde ettiği yeni statüsü önemli bir yer tutmaktadır. Kadın iş hayatına girerek eşinden bağımsız ve üretken bir konuma gelmiştir. Evin dışına çıkarak, farklı sosyal çevreler içinde yer almaya başlamış ve bunun sonucu olarak sosyal bir bilince kavuşmuş, kendine yetebilen bir varlık haline gelmiştir. Eşitliğe dayalı hak ve hukuksal kazançlar elde etmiş olması, hem aile hem de toplum açısından daha güçlü bir kadın yaratmıştır. Bunlar dışında, çocuk haklarının önem kazanması, eşlerin aile ile ilgili kararları ortak vermeleri ve sorumlulukların karşılıklı olarak paylaşılması gibi diğer nedenler günümüz ailesinin eski geleneksel aileden ayrıldığı önemli noktalar olmaktadır.

Türk ailesi açısından yaşanan değişim sürecini değerlendirdiğimizde şu özelliklerin ortaya çıktığını görürüz. Daha önce toprağa bağlı olan Türk ailesi üretken bir özelliğe sahipken, sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişimler aileyi, üretici konumdan tüketici konuma taşımış ve modern aileyi tüketici bir aile yapısına kavuşturmuştur. Ailenin tüketicilik eğilimleri, tüketici toplumda daha da kışkırtılmakta ve aile, tüketim peşinde koşan bireylerin yaşadığı ve tüketim düzeyiyle kendini gösterdiği bir alan haline gelmektedir (Canatan, ve Yıldırım, 2013). Özellikle, toplumsal yapıyla uyumayan yabancı değerlere sıkça yer veren ve bu değerlerin kültürümüze aktarımını zorunlu hale getirerek kültürel yozlaşmaya neden olan kitle iletişim araçları ve medyanın da etkisiyle kadınlar, gençler ve çocuklar her geçen gün daha çok tüketime özendirilmekte, tüketim ve gösteriş yaygın bir alışkanlık haline getirilmektedir. Göle, aile yuvasının gösterişçi tüketimin göstergesi olarak şekillendiğini, ancak şekilci modernleşmeye karşın geleneksel algı ve pratiklerin anlam değiştirerek devam ettiğini belirtmiştir (Göle, 2008).

Aile kurumu ile ilgili birçok şey değişiyor olsa bile değişmeyen en büyük gerçek, ailenin ve evliliğin Türk toplumunda arzu edilen ve onaylanan bir durum olmasındaki istikrardır. 2011 yılında yapılan “*Dünya Değerler Araştırması*”nın Türkiye sonuçlarına bakıldığında, elde edilen veriler, birçok değişime rağmen Türk ailesinin geleneksel ve muhafazakâr değerlerini devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye Değerler Atlası’nın değerler ve muhafazakârlık ile ilgili şu tespitleri yer almaktadır:

- Avrupa toplumlarından Türkiye’yi ayıran en önemli özelliklerden biri kadın-erkek eşitsizliği ve kadına biçilen toplumsal rol konusu olmaktadır. Kadınların %71’i “*aile reisi erkek olmalıdır*” demektedir.

-Kadınların %59’u “*kadın her zaman kocasına itaat etmeli, onun sözünden çıkmamalı*” demektedir.

-İşsizliğin olduğu durumlarda işe alma konusunda *erkeğe öncelik verilmesi gerektiğini* söyleyenlerin oranı Türkiye’de %60.

-“*Evlilik modası geçmiş bir kurumdur*” diyenlerin oranı %6’dır. Yani aileyi en önemli kurumların başında görenlerin oranı %94.

Türkiye’de 1972-2006 yıllarında aile biçim yüzdelerine bakıldığında geniş ailenin çekirdek aileye göre azaldığı görülür.

Tablo 1: 1972-2006 Yılları Arasında Çekirdek Aile ve Geniş Aile Kıyaslaması

	1972	2006
Çekirdek Aile	80	80,7
Geniş Aile	19	13
Diğer	21	8,3

Kaynak: Serim Timur, Türkiye’de Aile Yapısı, Ankara 1972 ve TÜİK ve ASAGEM, Aile Yapısı Araştırması, Ankara 2006.

Tablo 2: Türkiye’de 1990, 2001 ve 2011 Yılları Muhafazakârlık Tablosu:

1990	60,34
2001	64,80
2011	63,00

Kaynak: Yılmaz Esmer, Bahçeşehir Üniversitesi ve Dünya Değerler Araştırması Derneği (WVSA), Türkiye Değerler Atlası, 2012, İstanbul

Türkiye’de 1990 ve 2011 yılları arası muhafazakârlık ölçeğine bakıldığında ise muhafazakârlığın artış gösterdiği görülmektedir. Bu iki tablodan hareketle aile yapısının fonksiyonel değişimi ile aktarmacı kültürel değişimin paralel yürümediğini söylemek mümkündür. Türk ailesi hacimsel olarak değiştiği ve daraldığı halde, geleneksel yapısı ve sahip olduğu değerlerin değişimi daha yavaş olmaktadır hatta bazı değerler, gelenek ve görenekler değişmeden varlıklarını sürdürmektedirler. Araştırmadan elde ettiğimiz sonuçlara bakarak Türk toplumunda korunması ve sürdürülmesi gereken değerlerin *başında “aile”, “din”, “devlet” ve “millet”* gibi kavramların yer aldığını söyleyebiliriz. Bu durumda, bir toplumda, değerlerin işlev gördükleri sürece varlıklarını her şart içinde devam ettirdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Evrimci ve pozitivist görüşlere göre geleneksel-kırsal toplumdan sanayi- kent toplum tipine geçişle birlikte geniş aile ortadan kalkacak ve onun yerini çekirdek aile alacaktır. Evrimci yaklaşım çekirdek aileyi çağdaş aileye örnek teşkil edecek vasıflara sahip bir aile tipi olarak kabul eder. Günümüzde çekirdek ailenin mutlak çoğunlukta olduğu şehirlerde bile maddi refahı ve sosyal saygınlığı simgelemesi, akrabalar arası dayanışmayı canlandırması bakımından geniş aile, Türk insanının özlem duyduğu bir aile tipini temsil etmektedir (Vergin, 1990). İbn Haldun da, İslam’a ideal düşen *“gerçek aile”* olması bakımından geniş ailenin, Türk insanının özlem duymaya devam ettiği bir aile tipini teşkil etmekte olduğunu belirtir (1982). Kongar, bir çalışmada ailenin gereksizliğini savunan bazı görüşlere göre endüstrileşen toplumda bürokratik örgütlerin toplum içindeki her türlü fonksiyonu aileden daha iyi bir şekilde yerine getireceklerini ve bir başka görüşe göre ise ailenin fonksiyonlarının bu bürokratik örgütlerce kaçınılmaz olarak devralındığını ve böylece artık ailenin çözüldüğünü aktarır (Akt. Kongar, 1970). Ancak Litwak’ın, bu görüşün aile ve bürokratik örgütler arasındaki zıtlıklardan dolayı gerçekleşmeyeceğine dair ifadeleri bulunmaktadır. Bu zıtlıklar şu şekilde özetlenmiştir: Aile üyeleri arasındaki kan bağı, üyeleri birbirine bağlar, bu nedenle aile üyeleri sabittir. Bürokratik örgütlerdeki kişiler iş kapasitelerindeki başarılarına göre değerlendirilirler ve zamanla değişirler. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler duygusaldır ama bürokratik örgütlerde ilişkiler kişilik ötesidir. Aile ilişkileri belli amaçlara yönelmezken bürokratik örgütlerde ilişkiler belli amaçların gerçekleşmesinde birer araç olarak kullanılır. Aile ilişkileri din, siyaset, çalışma ve sevgi gibi hayatın her alanına yayıldığı halde bürokratik örgütlerde ilişkiler sadece belli bir alanı kapsar ve uzmanlığı gerektirir. Aile üyeleri arasında ilişkiler birincil ve yüz yüzedir, bürokratik örgütlerde ise ilişkiler yazılı kurallara göre belirlenir ve resmi niteliktedir (Litwak, 1965). Bugün Avrupa ve Amerika’da aile kurumunda yaşanan çözümlerin sonuçları toplum açısından büyük sorunlara ve manevi boşluğa sebep olmaktadır. Bu sebeple gelişmiş ülkelerde *Aile Sosyolojisi, Duygular Sosyolojisi ve Aile* ile ilgili yapılan çalışmalarda büyük bir artış görülmektedir.

Meydana gelen hızlı ve büyük değişimlere rağmen toplumlarda hiçbir kurum veya örgütün ailenin işlevlerini tam olarak yürütmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü aile sadece hukuki bir yapı ve kurum değil, aynı zamanda bir takım içgüdüsel duyguları barındıran (annelik, babalık, sevgi, aşk, ilgi, şefkat, koruma gibi) duygusal bir temele dayanır. Bu duyguları aile dışında başka bir yapıda görmek neredeyse imkânsızdır. Özellikle, toplumumuzda da her ne kadar ailenin bazı işlevlerini yerine getiren farklı kurumlar var olsa dahi aile, önemli bir kurum olma özelliğini hiç bir zaman yitirmemiştir ve yitirecek gibi görünmemektedir. Aile sosyal bir varlık olan insanın yalnızlığıyla yegâne baş etme yetisidir. Türk ailesinin dayanışmaya, güvene, samimiyete, sıcak ilişkilere, sevgiye, şefkate ve çok güçlü bir duygusal birliğe dayalı tarihi köklere sahip olması, ailevi değerlere geleneksel yapıya önem vermesi ve “biz” bilinciyle hareket etmesi, bireylere, manevi gereksinimlerini doyurabilecekleri ve bunun hazzını yaşayabilecekleri bir ortamı sunuyor olması onun güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Türk aile yapısı çeşitli kanallarla sahip olduğu değerleri yeni nesillere aktararak gücünü korumaktadır. Hem modern hem de geleneksel yapının bir arada yaşamasına izin veren yapısıyla, kültürel yapımız içinde yer alan ve insanı yücelten örfler, adetler, dini ve ahlaki normlar ailenin gücünün devamını sağlayan kanallar olmaktadır.

Aileyi genel bir sistem olarak düşündüğümüzde, ebeveynler, çocuklar (kardeşler) ve ailenin diğer büyüklerinden oluşan alt sistemlerde yer alan her birey birtakım rol ve sorumluluklara sahiptir. Üstlendikleri rol ve sorumlulukları yerine getirirken aile fertleri birbirleriyle karşılıklı iletişim ve etkileşim içinde bulunurlar. Brock ve Barnard (1999) iletişimi, aile üyeleri arasında sözel ve sözel olmayan mesaj alma ve verme şeklinde açıklar ve iletişimin aile sistemi içerisinde bilgi alış verişini sağladığını belirtir.

Sağlıklı bir aile yapısı, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı olmasına dayanır. Cutler ve Radford, sağlıklı bir ailenin tipik bazı karakteristik özellikler taşıdığını savunurlar. Aile, varlığını sürdürmek için toplumsal değişime ve gelişime uyum sağlamalıdır. Bunu gerçekleştirirken bireylerin rollerini ve statülerini belirleyici uygun sınırlar koymalıdır. Karşılıklı ilişkilerin sağlıklı olması için üyeleri arasında açık bir iletişim olmalı, bireyler sorumluluk almalı ve sorumluluk vermelidir ki paylaşım ve dayanışmaya dayalı bir ortam sağlanabilsin. Ebeveynler hem kendilerine hem de çocuklarına ilişkin bir güven ortamını yaratmalı ve gelecekleri hakkında iyimser olmalıdırlar (Cutler ve Radford, 1999). Tabii ki bu özellikler, ailenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıya göre değişiklik gösterir. Ancak, genel olarak denebilir ki, aileleri sağlıklı kılan faktörler, aile bireyleri arasındaki ilişkilerde görülen *başarı*, *mutluluk* ve *dengedir*. Bu üç unsuru bünyesinde bulunduran ailelerde karşılaşılan sorunlarla nasıl baş edileceği, sorunların ne şekilde çözüme kavuşturulacağı bilinir ve ona göre çözümleyici stratejiler üretilerek bir süreç haritası takip edilir. Aile üyelerinin aralarındaki ilişkiyi sağlıklı veya sağlıklı olarak nitelendirirken beş temel unsura bakılır. Bu unsurlar, problem çözme, aile içi iletişim, roller, duygulara dâhil olabilmek/ karşılık verebilme ve davranış kontrolüdür (T.C. MEB, 2011).

McCoy ise sağlıklı bir ailede, aile fertlerine ve aileye bağlılık, etkili iletişim örüntüleri, yüksek düzeyde tinsel uygulama, kriz durumlarıyla olumlu bir şekilde baş edebilme yetisi, aile bireylerini destekleme veya cesaretlendirme ve rollerin açık-seçik bir şekilde ortaya konması gibi özelliklerin varlığına işaret eder (McCoy, 1996).

Varlığını sürdürmesinin bir şartı olarak ailenin, toplumsal değişime ve gelişime uyum sağlaması zorunluluğu, her toplumun sahip olduğu değerlerin bir yanlısı üzerinde bulunduğu ve mutlaka değişmek zorunda olduğu gibi bir inanışa bizi götürmemelidir. Bundan ziyade, sahip olunan toplumsal değerlerin zaman içerisinde daha fonksiyonel olması açısından farklı yorumlamalara tabi olması gerekliliği akla gelmelidir. Hatta toplumun, gerçekliğini tespit ettiği değerlerin uygulanış tarzındaki sapmalara karşı uyanık olma zorunluluğuna dikkat çeken Şener, her doğru ve gerçeğin çeşitli etkenler altında asıl hedefinden saptırılabilceğini ve amacından uzaklaştırılabileceğini vurgular (Şener, 2009). Bu nedenle bir değişim gerekli ve zorunlu ise kaçınılmazdır ama keyfi veya dayatma olduğu zaman topluma faydasından ziyade zararı dokunur. Toplumda farklı gelenek ve göreneklere dayalı olarak farklı ahlaki anlayışlar, inançlar ve dünya görüşleri olabilmektedir.

Bir toplumun ahlaki değerlerinde meydana gelen değişim o toplumun işlev kaybeden kültürel unsurlarında, inanç ile ilgili tutum ve uygulamalarında meydana gelen farklılaşmaların bir ürünüdür. Bu farklılaşmaya karşı durmak, onu inkâr etmek ve görmezden gelmek uyumsuzluk, yabancılaşma ve yozlaşma gibi sorunlara sebep olacaktır. Ayrıca yaşanan yerin adetlerini körü körüne benimsemek ve yaşanan çevreye uyum mecburiyeti, kişileri gerçek ahlak prensiplerini bulmaktan uzaklaştırıp onları bilinçsiz birer varlık haline getirebilir (Şener, 2009). Toplumun maddi unsurları manevi unsurlarına göre çok daha çabuk değişir, eskir ve aşınır. Ama manevi değerler çok daha uzun ömürlü ve kalıcıdır. Bu sebeple manevi değerler topluma ve bireye fayda ve huzur verdiği sürece varlığını devam ettirir ama fonksiyonlarını kaybetmeye başladıklarında varlıkları da yavaş yavaş ortadan kalkarak yerini daha güçlü ve faydalı olan yeni değerlere bırakırlar.

SONUÇ

Aile, hem ahlaki hem de hukuki açıdan bireylerin birbirlerine karşı sevgi ve şefkat gösterdikleri, birbirlerinin kişilik değerlerine saygı duydukları, birbirlerini korumakla yükümlü oldukları samimi ve fedakârlığa dayalı, aile üyelerinin birbirlerine çıkarsız ve karşılıksız bir bağla bağlı oldukları sosyal bir kurumdur. Ailenin korunması açısından aile içi ilişkiler hem dini hem ahlaki hem de hukuki hükümlerle belirlenmiştir. Aile içi şiddet, istismar ve haksızlıklar mümkün derecede bir takım önlemlerle engellenmeye çalışılmıştır.

Aile bir bütündür ve ailenin her bir üyesi o bütünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu bütünlüğün korunması için bireyler arası ilişkilerde iyi bir iletişimin var olması, yukarıda anlatılan değerleri kapsayıcı duygulara dayanması, aile içinde herkesin birbirine iyi bir model oluşturacağı davranış kalıplarını sergilemesi ve çocukları yanlış yöne sevk edecek tutum ve davranışların aile ortamından uzaklaştırılması gerekmektedir.

Günümüz koşullarında ailenin tek başına sorunlarla baş edemeyeceği, aile dışında birçok kişi ve kurumların sorumluluk yüklenmek zorunda olduğu görülmektedir. Bu kişiler ailenin yakınında bulunan fertlerle başlar ve devletin farklı kademelerinde yer alan yetkililere kadar uzanır. Ailede bulunan büyükler ve akrabalar aynı hanede yaşamıyor olsa bile sahip oldukları tecrübelerini çekirdek ailenin faydasına kullanabilmelidirler. Bu tecrübeler çocuk bakımı ve terbiyesi, ev idaresi, diğer insanlarla ilişkiler, finansal zorluklar, sorunlara yapıcı yaklaşım alanlarında kullanılmalıdır. Akrabalar ve arkadaş grupları dışında aileye yakın ve faydalı olabilecek olanlar aile danışmanlarıdır. Avrupa standartlarını yakalama gayreti içinde olan ülkemizde aile danışmanlıkları pek yaygın olmasa bile sosyal hizmet kurumlarında aileye yönelik oldukça yararlı uygulamalar yürütülmektedir. Ancak halkın çoğu bunlardan habersiz ve bilgisiz olduğu ve ilgili kurumlarca toplumsal bilinç yaratma çabaları yeterince yürütülemediği için bu hizmetlerden yeterince faydalanılmamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kısıtlı sürdürdüğü bu tür çalışmalar hem kitle iletişim araçları hem de aile hekimlikleri veya aile danışmanlıkları aracılığıyla yaygınlaştırılmalı ve bireyler yeterince bilgilendirmelidir. Eğitimciler bir yandan çocukların eğitim görevini yürütürken aynı zamanda okul aile birliği kapsamında ebeveynlere çocuk ile ilgili sorunları çözmelerine ve onların da kendilerini yetiştirmelerine yardımcı olmalıdırlar. Bu faaliyetleri seminerler, konferanslar, veli görüşmeleri ve sunumlar aracılığıyla yürütmelidirler. Çocukların eğitimiyle ilgili karşılaşılan sorunlar ebeveynleri en çok tedirgin eden sorunların başında gelmektedir. Bu nedenle okul, öğretmen ve veli işbirliği önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzdeki hızlı değişim ve gelişim karşısında buhran yaşayan ailelere, din adamları, ailenin korunmasına ve zarar görmeden yeniliklere motive olmasına dair yapacakları telkinler önemli faydalar sağlayacaktır.

Basın ve yayın, kitle iletişim araçları, ailenin korunmasına en fazla etki edecek olan kanalların başında gelmektedir. Şiddeti, bölünmeyi ve bireysel hazzı ön plana çıkaran programların ve yapımların yerine, aile değerlerini korumaya yönelik, hem kadını hem de erkeği geliştirebilecek bir perspektifle, günlük hayata pratik faydalar sunabilecek programlar hazırlanmalıdır. Özellikle son yıllarda televizyonlarda yürütülen evlilik programlarının hem toplumsal hem de ailevi değerlerimizle örtüşmemesi ve gerçek bir aile yapısını oluşturamaması açısından sakıncalı olduğu ve arzu edilmeyen zarar verici sonuçlar doğurduğu görülmüştür. Bu tür programların dikkatle ele alınması önemlidir. En son olarak yerel yönetim birimlerine, belediyelere ve aile ile ilgili işleri yürüten üst mercilere önemli görevler düşmektedir. Ailelere yönelik sosyal sorumluluk projelerine ağırlık verilmelidir. Özellikle gençlerin boş zamanlarını iyi değerlendirebileceği, yeteneklerini geliştirebileceği ve kötü alışkanlıklardan uzak tutulabileceği ücretsiz etkinlik alanları düzenlenmelidir. Bu tesisler çocukların sosyalleşmesi ve kaliteli zaman geçirmesi açısından önemlidir. Günümüzde çoğu belediyeler halka açık tesisleri özel firmalara belli bir ücret karşılığında kiraladığı için bu tesislere gitmenin maliyeti artmış ve birçok aile bu tesislerden yararlanamaz olmuştur. Çocuklar boş zamanlarını spor, tiyatro, resim veya el sanatları gibi yararlı faaliyetlerle geçireceklerine sigara dumanı altında internet kafelerde, sokaklarda veya daha uygunsuz yerlerde bağımlılık yapan madde tuzağına düşerek geçirmektedirler. Ekonomik yetersizliklerden dolayı hem anne hem de baba uzun saatler dışarıda çalışmak zorunda kaldığından çocuklar ilgisiz ve kontrolsüz bir şekilde büyümektedirler. Bunun önüne geçmek için özellikle kadının ekonomik kaygılarının ortadan kaldırılması ve maddi açıdan rahata kavuşturulması birçok sorunun önüne geçecektir. Aynı şekilde babalara da aileleriyle ve çocuklarıyla güzel zaman geçirmesi açısından rahatlatıcı bir takım olanakların sağlanması gerekir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bu alanda yapması gereken ve yapabileceği birçok çalışma vardır. Bunlar dikkate alındığı takdirde ailede çözümlerin ve parçalanmaların azalacağı aşikârdır.

KAYNAKÇA

- BRAUNGART, R.G., 1974 *"The sociology of generations and student politics: A comparison of the functionalist and generational unit models."*, Journal of Social Issues 30(2), p. 31-54.
- BROCK, G.W., & BARNARD, C.P., 1999 *"Procedures in Marriage and Family Therapy"*, (3rd ed.), Boston: Allyn ve Bacon, p.366
- CANATAN, K., ve YILDIRIM, E., 2013 *"Aile Sosyolojisi"*, Açılım Kitap, İstanbul, s.36-70, 90-150
- CUTLER, H. A., & RADFORD, A., 1999 *"Adult Children of Alcoholics: Adjustment to a College Environment"*, The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 148-153
- ERDENTUĞ, A., 1991 *"Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri"*, Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, s.321-370
- Esmer, Y., 2012 Bahçeşehir Üniversitesi ve Dünya Değerler Araştırması Derneği (WVSA), Türkiye Değerler Atlası, İstanbul
- FINDIKOĞLU, Z.F., 1991 *"Türk Aile İctimaiyatı"*, Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, 152, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, s.1-42
- GÖKÇE, B., 1971 *"Gecekondu Gençliği"*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Cilt 15, s. 24
- GÖKÇE, B., 1991 *"Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme"*, Aile Yazıları I, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, s.206-216
- GÖLE, N., 2008 *"İç İç Girişler: İslam ve Avrupa"*, Çev. Ali Berktay, İstanbul, Metis, s.100
- HALDUN, İ., 1982 *"Mukaddime I"*, Çev. Süleyman Ateş, Dergah Yayınları, İstanbul
- KIRAY, M., 1968 *"Values, Social Stratification and Development"*, Journal of Social Issues, Vol. XXIV, No: 2, p.87-100
- KONGAR, Emre, 1970 *"Türkiye'de Aile:Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkisi"*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, TODAİ Yay., Ankara, s.62-65
- KONGAR, Emre, 1985 *"Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği"*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 427
- KONGAR, E., 1991 *"Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri"*, Aile Yazıları II, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Bilim Serisi 5/2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, s. 63-91
- KURT, A., 1999 *"Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çokeşlilik"*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 8(1), s. 183
- LITWAK, E., 1965 *"Extended Kin Relations in an Industrial Democratic Society, Social Structure and the Family Generational Relations"*, Ed. E. Shanas & Gordon F. Streib, Prentice Hall, New Jersey, p.313-314
- MCCOY, C.W., 1996 *"Reexamining Models of Healthy Families"*, Contemporary Family Therapy", 18, p.243-256

- SERİM, T., 1972 “*Türkiye’de Aile Yapısı*”, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara
- SOMER, P., 2002 “*Dar Anlamda Roma Aile Hukukunun Esasları*”, MÜHFD, sayı .2, s.155-180
- ŞAHİNKAYA, R., 1991 “*Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerine Farklılıklar Gösterirler*”, Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, s.37-42.
- ŞENER, E., 1984 “*Cumhuriyet Türkiye’sinde İhtihatların Işığında Aile Yapısının Değişimi*”, Türkiye’de Ailenin Değişimi, Yasal İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, s.3, 109-127
- ŞENER, S., 2009 “*Sosyoloji Sosyal Bilimlere Alternatif Yaklaşım*”, İnkılab Yayınları, İstanbul, s.285-294
- T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, 2011 “*Aile ve Tüketici Hizmetleri: Aile Yapısı*”, Ankara, s. 24-29
- TEZCAN, M., 1997 “*Gençlik Sosyolojisi ve Antropoloji Araştırmaları*”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 178, s.111-195
- TİMUR, S., 1972 “*Türkiye’de Aile Yapısı*”, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.3
- TUİK ve ASAGEM, 2006 “*Aile Yapısı Araştırması*”, Ankara
- UÇAR, M.A., 2003 “*Aile İçi Şiddet ve Ailenin Korunması Yasası*”, Yetkin Yayınları, Ankara, s. 26
- ÜLKEN, H. Z., 1991 “*Aile*”, Aile Yazıları I, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s. 28
- VERGİN, N., 1990 “*Toplumsal Değişme ve Türkiye’de Aile*”, Aile Yazıları 2 içinde, T.C. Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı, Ankara, 309-320
- YASA, İ., 1960 “*Sindel Köyü*”, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, s. 5